

A százéves Római Magyar Akadémia Fraknói-könyvtárának viszontagságai

Tulok Magdolna

Száz esztendő emlékezésre méltó időszak egy intézmény életében, még akkor is, ha működését két viláégégés, dermesztő hidegháborús évek, s a politika hosszabb-rövidebb periódusokra, hullámvölgybe kényszerítette. Ez jutott osztályrészül a Római Magyar Akadémiának, amelynek hányatott sorsú könyvgyűjteményét vizsgáljuk a következőkben – a hozzáférhető források segítségével.

Közel fél évszázada még így számolt be róla a frissen leváltott igazgató: „*az intézet könyvtárának bázisa Fraknói Vilmos négy-ötezer kötetnyi magyar történeti és világtörténeti gyűjteménye, s mintegy háromszáz kötet ismeretlen magyar hungaricából, ő nyomtatványokból, Elzevirekből és ritkaságokból álló anyagrészt, amelyet ugyancsak Fraknói Vilmos gyűjtött össze, ... olyan latin, olasz és renaissance-kori szerzők, és azoknak olyan művei vannak meg ebben a gyűjteményben, melyek csak a legnagyobb olasz könyvtárakban találhatóak meg. Olyan hírek járnak, amelyek szerint ez a gyűjtemény már Budapesten van, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában.*”¹

Ezeket a sorokat a reneszánsz-kutató irodalomtörténész, Kardos Tibor vetette papírra 1951 májusában, majd a továbbiakban még kiemelte a könyvtár történeti anyagának, különösen a magyar szakirodalomnak a jelentőségét, amelynek „*Rómában nagy funkciója van, mert a Vatikáni Könyvtár magyar gyűjteménye, az egyetlen olaszországi magyar sorozat, ehhez képest szegényes töredék.*”²

A nagy funkció, a fontos szerep csökkentése akkor már javában folyt, futárposták hozták Budapestre az értékes könyveket: a politikai intézkedések gondoskodtak arról, hogy a Fraknói-könyvtár hamarosan szegényes töredékké váljon.

A száz év előtti kezdetek jóval ígéretesebbnek tűntek, és nem sejtették az elkövetkező viszontagságokat. Az európai levéltárakban és könyvtárakban kutató Fraknói felismerte, mit jelent Róma tudományos és művészeti kincseinek, különösen az 1880-ban megnyitott Vatikáni Titkos Levéltár, a Dataria forrásanyagának a tanulmányozása. Látta és figyelemmel kísérte azt a gazdag munkásságot, amit a Rómában létesített francia és német történeti és régiségtudományi intézet kifejtett: „*Fölbredt bennem az óhajítás, hogy egy ilyen intézet előnyeiben részesüljön hazánk is. ... Ezért elhatároztam, hogy egy római magyar történeti intézet céljaira házat építsek és*

ajánlok föl. Ez a ház immár készen áll és befogadhatja a történeti és régiségtudományok magyar munkásait” – írta Schlauch Lőrincz bíboros érseknek 1894. október 4-én.³ Az intézetalapító tudós történész, az Akadémia egykori főtitkára, magánvagyonából nemcsak otthont építtetett a történetkutató magyarok számára, hanem több mint kétezer kötetes szakkönyvtárát is Rómában állította fel, a Piazzale del Policlinico 139. szám alatti villában.⁴ Ilyen kedvező indulásra mindmáig nem került még egyszer sor az elmúlt száz év folyamán a valaha létezett tizenhét külföldi magyar intézetnél. Így pl. a következő külföldön létesített magyar tudományos intézet, az 1916-ban alapított konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet, megnyitása után néhány hónappal mindössze 159 kötetet tartott nyilván.⁵

Ez a kétezer római kötet csak az alapját teremtette meg a további értékes, részben Fraknói-tól, részben más gyűjteményekből gyarapodó könyvtárnak. Az alapító megkülönböztetett figyelemmel kísérte a könyvtár sorsát: e szerint, ha az intézet és az időközben létrehozott művészház fenntartása mégis lehetetlenné válna, ezeket a könyvtár kivételével áruba lehetne bocsátani, de a gyűjteményt ilyen esetben az egyik római közkönyvtárnak adományozná.⁶ Tudta, hogy a „külföldön működő tudományos és művészeti intézet főnállása a kormány erkölcsi támogatása és közreműködése nélkül nem lehetséges.”⁷ Sikertelen kísérletek után, 1912-ben a Magyar Tudományos Akadémia révén a magyar államnak ajánlotta fel római ingatlanait és ingóságait, utóbbiak között az ott lévő könyvtárát is, melyet Budapesten őrzött könyveivel szándékozott kiegészíteni.⁸ Elhatározását az Akadémia támogatta, és felterjesztette a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, aki 1913-tól az állami költségvetésben gondoskodott az Intézet fenntartásáról, a szervezést és a tudományos irányítást pedig az Akadémiára bízta.⁹ Az Akadémia elkészítette „a magyar állam által Rómában létesített és fenntartott Történeti Intézet szervezeti szabályzatát”, amely szerint a vezetést állandó akadémiai bizottság gyakorolja, „az intézetet közvetlenül az igazgató vagy elnök és a titkár vezetik”, könyvtárát pedig a titkár kezeli, „a kezelés és a gyarapítás iránt az akadémiai bizottság szabályzatot készít.”¹⁰ Titkárnak Vári Rezső klasszika-filológust alkalmazták 1914 januárjától, aki egyben az igazgatói teendőket is ellátta. Ő hamarosan hozzáfogott a könyvtár rendezéséhez. Erről tanúskodik az az

öt, folió méretű leltárkönyv, amelyek első bejegyzése 1914. március 28-ával indul, az utolsó pedig 1916. május 20-ával zárul. Mindmáig ez az egyetlen hiteles okmány, amely 2693 tételében tükrözi a könyvtár akkori állományát. Vegyesen tartalmaz könyvet, folyóiratot – néha csak egyetlen füzetet, amelyet később más tételszámokon beleltározottakkal kötöttek egybe, néha több évfolyamból állót egyetlen leltári számon – különnyomatot, kéziratot, térképet, fényképet, albumot –, ár, illetve érték megjelölése nélkül. Az első és a harmadik leltárkönyv Fraknói-anyagot, a második és a negyedik az akkoriban még Rómában élő irodalomtörténész, *Patthy Károly* értékes, főleg görög és latin auctorok tizenhatodik és tizenhetedik századi kiadásait tartalmazó, ajándékba adott gyűjteményét lajstromozza,¹¹ az ötödik pedig a Fraknói-ajándékokat összegezi. A naplókban azonban nem szerepelnek még azok a könyvek, amelyeket Fraknói budapesti lakásán válogattak ki az Intézet számára, de a világháború miatt kiküldésük egyelőre megghiúsult, így azokat a Magyar Nemzeti Múzeum őrizetére bízta.¹²

Olaszország és a Monarchia hadban állottak egymással, a Magyar Tudományos Akadémia tehát joggal aggódott a római intézetért, de a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium átiratában megnyugtatta, minden rendben van: a berendezés és a könyvtár sértetlen maradt, és semmi ok feltételezni, hogy „...az olasz kormány az intézet lefoglalására határozhatná el magát.”¹³

A könyvtár akkori értékét egy statisztikai adatból ismerjük: 1917-ben egy kormányrendelet előírta a külföldön lévő magyar ingó és ingatlan vagyon bejelentését. Az Akadémia elnöksége a római intézet akkori épületét kétszázezer, bútortartatát tízezer, könyvtárát negyvenezer koronára értékelte.¹⁴

1918 augusztusában az olasz kormány mégis lefoglalta az intézetet, de biztosította a könyvtár épségét.¹⁵ A háború után hosszadalmas nemzetközi tárgyalások kezdődtek, így az első ösztöndíjasok számára csak 1924 őszén nyíltak meg az áhított kapuk.¹⁶ Talán a sors akarta úgy, hogy amikor az alkotás, az Intézet révbe ért, az alkotó, Fraknói Vilmos örökre megpihent, 1924. november 20-án, életének nyolcvankettedik évében elhunyt. Halála után, feltehetően végakaratóból, könyvtárának harmadik része is a római törzsanyaghoz került. Ezt bizonyítják a húszas évek elején, 1924 végéig megjelent, az akkor már Budapesten élő Fraknóinak ajánlott könyvek és

különnyomatok, amelyek egy része ma is a Római Magyar Akadémia könyvtárában van.

Az intézet és vele együtt a könyvtár 1928-ban a remekművű Palazzo Falconieri-be költözött át, az értékes gyűjtemény díszes könyvtártermet kapott. Ebben az időben megváltozott a neve is: *Római Magyar Történeti Intézetből Római Magyar Akadémia* lett. A gyarapításban továbbra is az alapító szellemisége és célkitűzése érvényesült, a jelentős értéket képviselő ajándékgyűjtemények is leginkább humaniorák voltak; így gazdagodott egy hagyaték útján odakerült dantológiai, majd egy Róma város történetével foglalkozó nagy könyvanyaggal.¹⁷

A második világháború után, 1946-tól 1949-ig a megváltozott viszonyok között is a korábbi módon igyekezett működni az intézmény. A könyvtár akkori helyzetét részben *Kardos Tibor* igazgatói, részben *Pásztor Lajos* titkári jelentéseiből ismerjük. Beszámolókat olvashattunk új és egyre inkább politikai jellegű könyvanyag érkezéséről,¹⁸ rendezési, katalógizálási és könyvkötészeti munkálatokról, valamint – összehasonlításként – a Rómában működő külföldi intézetek kutatásra alkalmas szakkönyvtáiról.¹⁹ Akkor már egyre szigorodtak a Budapestről kapott utasítások, nehezedett a háború alatt kényszerűségből betelepített személyek helyzete: eltávolításukra pert indítottak, kikapcsolták áramszolgáltatásukat stb. Illetéktelen bennlakónak minősült maga Pásztor Lajos is, az Akadémia volt titkára, kétszobás lakásával, aki 1947-1948 folyamán a könyvtári munkákat is ellátta,²⁰ *Tóth László* volt nápolyi lektor, valamint „*Dugó Nicolo ügyvéd, négy szobával és ügyvédi irodával, az olasz KP ügyésze...*”, továbbá „*Folco Tempesti kiváló Pptófi-fordító felesége*”.²¹ A palota második emeletét 1930 óta jogosan birtokló Pápai Magyar Intézet működését jogtalan intézkedésekkel lehetetlenné tették, s a papok a kiköltözés gondolatát latolgatták. Egy-más után mondtak fel a népi demokráciával nem rokonszenvező munkatársaknak, így *Faragó Magda* könyvtárosnak (jelenleg a cataniai Egyetem tanára) és *Lénárt* (helyesen Lénard) *Sándor* doktornak, az intézeti orvosnak, a később világhírűvé vált írónak.²²

1950-ben a Külügyminisztérium fennhatósága alá került az Akadémia, s ettől kezdve 1959-ig a római magyar nagykövetség kulturális részlegként működött. *Tolnai Gábor*, akkori római magyar nagykövet *Szóbeli jegyzék* című visszaemlékezéseiben drámai szavakkal ecseteli, minő

szörnyű atrocitásokat követtek el a Palazzo Falconieri illegális bannlakói és a papok, s milyen biztonsági intézkedésekre kényszerült az intézmény: „*Ebben a helyzetben voltak az Akadémián nagy értékű, muzeális jelentőségű, veszélyeztetett értékek is. Mégpedig a könyvtár modern anyaga mellett hatszáz kötetnyi ritkaság: köztük 1711 előtti, úgynevezett régi magyar könyvek s egyéb nagybecsű nyomtatványok. Ezek jórészt a néhai Fraknoi Vilmos gyűjteményéből váltak az Accademia d'Ungheria féltett értékeivé. Úgy vélekedtem, hogy ezeket a ritkaságokat nem szabad kitenni a pusztulás veszélyének, s futárral felküldtettem őket az Országos Széchényi Könyvtárba. Ma is ott található, beiktatva a legnagyobb magyar könyvgyűjtemény megfelelő részlegeiben.*”²³

A levéltári adatok valóban megfelelnek a hajdani követ azon állításának, hogy Budapestre küldette a muzeális értékű ritkaságokat: 1950 és 1952 között tizenegy alkalommal vitte a futár az összesen 1830 kötet könyvet a budapesti Külügyminisztériumba, de az iratokban olvasható az is, hogy összesen 6000 kötet hazaszállítását tervezték.²⁴

Megélnékült a bizalmas iratok forgalma is a Külügyminisztérium és a római nagykövetség, valamint a Külügyminisztérium és a Magyar Tudományos Akadémia között, tudniillik ez utóbbinak ajánlották fel a nagy értékű küldeményeket. Ezek részben az MTA Könyvtárának állományát gazdagították, részben egyetemi intézetekbe továbbították őket, de kapott egy önálló, könyvritkaságokat tartalmazó ládát az Országos Könyvtári Központ is.²⁵ *Kardos Tibor*t több ízben behívták a Külügyminisztériumba, részletes tájékoztatást kértek tőle a Római Magyar Akadémiáról, többek között annak könyvtáráról is. *Kardos* igyekezett pontos felvilágosításokkal szolgálni az állomány nagyságáról (13 000 kötetre becsülte²⁶), összetételéről, a hazaküldés fontossági sorrendjéről. Ezzel kapcsolatban a Külügyminisztérium illetékese jelentette, hogy „*a könyvtárban lévő magyar történelmi anyagra nézve Kardos elvtárs megjegyezte, hogy annak felküldése nem szükséges, mert jó konzultációs anyagot tartalmaz és a követség felhasználhatja.*”²⁷ Talán ennek köszönhető, hogy Rómában maradt a *Monumenta Hungariae Historica* sorozat, *Katona István* 42 kötetes történeti munkája, több más alapvető forráskiadvánnyal együtt. A fenti jelentésekből kiderül az is, hogy Rómában pontosan vezetett leltár volt minden könyvről, ezek a nyilvántartások a könyvtárban lévő asztalok fiókjaiban voltak, s a szakcsoportok

ban elhelyezett könyvekről vázlatrajzot is készített az egykori igazgató: sajnos, ez nem került a levéltárban őrzött iratok közé. Maguk a nyilván tartások, és az említett öt folio-leltárkönyvön kívül az összes többi leltárkönyv a hetvenes évek felújítási és átrendezési munkái során elvesztek, vagy ismeretlen helyre kerültek.

Útra kelt tehát a felbecsülhetetlen értékek sora: ősnymtatványok – közöttük *Thuróczy János: A magyarok krónikájá*-nak első kiadása 1488-ból,²⁸ – ritka *Petrarca*-kiadás, világ- és egyháztörténeti munkák, ókori szerzők 16. és 17. századi itáliai és németalföldi kiadásai, Itália, főként Róma régészetével, művészettörténetével foglalkozó könyvek százai, a francia és olasz irodalom első kiadású gyöngyszemei, a dantológiai gyűjtemény stb. A kétségtelenül módszeres válogatásba 1924 utáni művek, sőt a 2. világháborút követő időszak könyvei, illetve szerzeményei is bekerültek. A Római Magyar Intézet minden szállítmányhoz kísérő jegyzéket mellékel, ezek kettő kivételével megtalálhatók az Új Magyar Központi Levéltárban. (Az utóbbiak keresése idején a levéltárban felvilágosítottak, hogy azok feltehetően a Külügyminisztériumban vannak, de jelenleg nem férhetők hozzá.) Az első küldeményeket még szakszerű listával bocsátották útjukra – szerző, cím, kiadási hely és év –, de a legutolsó, 1952 júliusában keltezett lista már sietős, hozzá nem értő emberről tanúskodik: a cím és annak tartozékai helyett nem egyszer Vorwort, Notice, Préface jelölést alkalmazott, amely a későbbi azonosítást lehetetlenné teszi.

Nehéz elfogadható magyarázatot találni erre a pontos utasítások alapján megtervezett és szervezett könyvtárcsökkentésre. Tolnai Gábor a könyvek veszélyeztetett helyzetével indokolta döntését, de felmerül a kérdés, ki és mi fenyegette valójában a Római Magyar Akadémia könyvtárát. A két világháború és a költöztetések nem viselték meg úgy, ahogyan ez a két-három évig tartó tizedelés, amellyel a könyvtárat megfosztották legnagyobb értékeiktől. Egy „Szigorúan bizalmas” jelölésű levél, 1949 októberéből politikai indíttatást sejtet: „*Rómában a Magyar Akadémián kívül sem a Szovjetunió, sem más népi demokráciának nincsen tudományos intézete. Irodalmi, művészeti vagy tudományos érv nem szól a mi akadémiánk fenntartása mellett sem. Kizárólag politikai ok az, ami fenntartását indokolja. Az Olasz Kommunista Párt szükségesnek tartja, hogy munkájuk támogatására legalább egy*

népi demokráciának legyen Rómában tudományos intézete. Természetesen ennek az intézetnek lényegesen más munkát kell végeznie, ha segítségére óhajt lenni az olasz baloldalnak, mint amit eddig végzett. Az Akadémia természeténél fogva sok olyan munkát el tud végezni, amit a Magyar Követség természeténél fogva nem láthat el. Sőt azt is meg kell jegyezni, hogy nemcsak a Pártnak, hanem a követségnek is támogatója lehet munkájában ... [ezért] ... a következő problémákat kell sürgősen megoldanunk: 1. a bentlakó fasiszták kitelepítése, 2. ... a Pápai Magyar Intézet kiköltöztetése... Giuseppe Berti, a szovjet olasz társaság főtitkára... [kérte], hogy a kilakoltatások befejezése után bocsássunk rendelkezésére szabályos bérösszeg ellenében néhány helyiséget a szovjet olasz társaságnak.” A címzett a budapesti Külügyminisztérium, a levélíró Tolnai Gábor magyar nagykövet.²⁹ A levélben hangsúlyozott „lényegesen más munkához” nem volt szükség egy Fraknoi-féle könyvtárra, ennek látogatása, használata feltehetően zavarta volna a szovjet-olasz társaság működését. Nincs forrásunk arra, mi történt a továbbiakban ebben az ügyben, mindössze arra vannak adatok, hogy a Tolnai által kezdeményezett és megindított könyvtárleépítés utódja, *Kálló Iván* nagykövet idején is folytatódott, egészen 1952 nyaráig.

Az ötvenes évek továbbra sem kedveztek a könyvtárnak, erről értesülünk egy, a működési alapelveket összegező és munkatervet feltérjesztő jelentésből. Eszerint „... az 1956-os ellenforradalmi események idején illetéktelen elemek számos könyvet eltulajdonítottak. A könyvvállomány egy kisebb része 1951-ben, megmentésük céljából – a tulajdonjog további fenntartása nélkül – hazai könyvtárakban nyert elhelyezést. ... Az állomány mintegy 30%-a politikai és tudományos szempontból elavultnak tekinthető.” A következőkben új gyűjtőkört állapítanak meg, és az 1959-ben munkába állt könyvtáros egyik feladata lesz „A gyűjtőkörön kívüli és a kétségkívül elavult könyvek selejtlistával való felküldése.”³⁰ Ekkor már folytak a tárgyalások arról, hogy a Római Magyar Akadémiát a Kulturális Kapcsolatok Intézete veszi át. Egy 1964-es „Előkészítő feljegyzés”-ből megtudjuk, hogy „a könyvtár gyakorlatilag nem működik. Állománya mintegy 10 000 kötet, nincs katalogizálva, a tervszerű fejlesztésről nem történik intézkedés. Nincs tisztázva a könyvtár célja sem.”³¹

Az intézmény 1969-ben részlegesen, 1973-ban teljes egészében a Kulturális Kapcsolatok Intézetéhez (KKI) került – 1980-ig. Akkor, a KKI megszűnése után újra a művelődési tárca gondjaira bízta. Négyéves váltásban, könyvtárosi feladattal megbízott munkatársat kapott, aki évente beszámolt körültekintő propaganda-munkájáról, az olvasók minőségi összetételének javításáról, s nem utolsósorban a könyvtári feldolgozásról is. Ez utóbbit általában egyes állandó kiküldöttek feleségei végezték, részmunkaidőben. Ugyanakkor visszatérő panasz a gyűjtőköri meghatározás hiánya, a rendszertelen könyvellátás, az állomány (változatlanul) 30%-át kitevő holt anyag terhe – feltehetően a Fraknoi-féle törzanyag maradéka –, amit nemigen tudtak propaganda-célokra felhasználni. Ezek szerint az 1960-61-es akadémiai évre tervezett állományból való kiiktatás elmaradt, mert előkészítettek selejtezésre körülbelül 2000 kötetet, és csak várták, hol türelmesen, hol türelmetlenül, hogy a Hivatal intézkedjék.³² Erre is sor került, de csak a hetvenes években, amikor az Országos Széchényi Könyvtár kapott megbízást a külföldi magyar intézetek könyvtárainak szakmai felügyeletére.³³ A Hivatal fellelegzett: az állományok felmérése, a gyűjtőkörök meghatározása, a beszerzések jelentős része, a könyvtári munka ellenőrzése (esetenként még megindítása vagy elvégzése is) a Nemzeti Könyvtár gondja lett. A régóta időszerűvé vált római selejtezést is az OSZK irányította 1974-ben.³⁴ Mint később, egészen pontosan 1979 februárjában, kiderült, több száz kötetet helyi kezdeményezésre is kiselejtezték 1974-1977 között,³⁵ s mind az előző, mind az utóbbi anyagot a Palazzina pincéjébe hordták le.³⁶ Ezekben a „legendás” hetvenes években a nagy könyvtárterem heves pingpongcsaták színhelyévé vált, ahonnan a megfáradt, de jó szemű és érdeklődő játékosok némelyike egy-egy 16-17. századi ritkaságot ingébe rejtve távozott.³⁷

Így érkezett el a palota felújítása a hetvenes évek második felében, és a könyvtár újrendezése – a jelenlegi, földszinti helyén – 1979-ben és 1980-ban, ezutóbbi az OSZK helyzetfelméréssel, tervezésével és irányításával. Az építkezések idején 300 dobozba csomagolták össze a könyvtár állományát, és biztonságosan vélt helyen, a díszlépcsőházban, a lépcsőkar alatti helyiségben raktározták el. 1978 márciusában 6 doboz, 205 kötet elázott, annyira, hogy szárítgatással sem lehetett megmenteni ezt az anyagot.³⁸ A Palazzina

pincéjében tárolt, körülbelül 3 köbméternyi (sic!) penészes, férges könyvek érdemtelenül selejtezett részéről már az említett időpontban, 1979 februárjában kiderült, hogy „a régi RMA könyvtári gyűjteményének – felelőtlen könnyelműséggel kiemelt – könyvészeti és tudományos szempontból egyaránt értékes része.”³⁹ A pincében tárolt és megtalált régi könyvek létezéséről s ottani illetén elhelyezéséről az RMA akkori vezetése állítólag nem tudott.⁴⁰ A három köbméternyi anyagból megfelelő kezeléssel körülbelül 800 kötet látszott megmenthetőnek, leltározhatóknak és katalogizálhatóknak, 1761 darabot a későbbi restaurálás reményében elkülönítettek, 50, könyvészeti érték munkát pedig Budapestre szállítottak. A menthetetlen állapotban lévő maradékot – jegyzék nélkül – helyszíni megsemmisítésre ítélték.⁴¹

1979-ben a feszített ütemterv nem írta elő a Fraknoi-leltárkönyvekkel való összehasonlítást, de feldolgozás közben felmerült ennek szükségessége az említett régi és értékes anyag fokozottabb állományvédelme és megmentése végett.⁴² A teljes állományt újraleltároztuk és katalogizáltuk az akkor előírt szempontok, gyűjtőkör stb. szerint.

A Fraknoi-könyvtár egykori állagának rekonstrukcióját az elmúlt évtizedben az OSZK ösztönözött kutatói kezdték meg, s a tudományos feldolgozás folyamatban van.⁴³ Ugyancsak ők gondozták az 1979-ben elkülönített, majd Budapestre küldött, és 1991-ben restaurált anyagot.

A kilencvenes évek elejére a politikai változások, valamint a magyar tudományos élet képviselői – beleértve az RMA 1994 végén leváltott vezetését is – az alapító Fraknoi szándékaihoz való visszatérést sürgették. Ennek szellemében és ezzel a céllal tisztította meg az 1992-1993-as állományellenőrzés és selejtezés a könyvtárat a valóban avult, nem oda való, az igazi gyűjtőkörtől idegen könyvektől, a Fraknoi szellemiségét még őrző időszak végét 1945-tel húzva meg.⁴⁴ Az állásfoglalás hangsúlyozza, hogy az RMA munkáját szolgáló könyvtárnak „szükséges és érdemes visszatérnie a Fraknoi-könyvtár szelleméhez, azzal a megfontolással, hogy Fraknoi Vilmos történettudósi életműve a maga korának tudományosságát magas szinten képviseli, s hogy az akkori mércékkel mérve könyvtára is igen korszerű volt.”⁴⁵

Újlag felmerült az RMA-án található, a Fraknoi-könyvtárból származó könyvek számbavételének igénye, annál is inkább, mert szóbeszéd

tárgya lett, és a szakmai köztudatban is elterjedt, hogy az ötvenes években több tízezer kötet került belőle Budapestre. Élve az RMA és az MKM adta lehetőséggel, egyhónapos római munka és itthoni levéltári kutatások alapján az RMA hajdani törzanyagáról a következőket tudtam megállapítani:

- ♦ Az 1979-ben elkülönített, s az elmúlt években restaurált, de 1993 tavaszán még újra nem leltározott anyagból sikerült 135 tételt beazonosítani, bár az említett restaurálás során jelentős számú borító és előzéklap semmisült meg az eredeti leltári jelzetekkel és az esetleges ajánlásokkal együtt.
- ♦ Az 1979-1980-ban újraeltározott könyvtári állományban 1083 olyan tétel szerepel, amely megtalálható a régi folió-leltárkönyvekben is, de csak most került sor az eredeti leltárkönyvek xerox-másolatainak az új leltári számok feltüntetésére (amely számok az RMA könyvtárában egyúttal helyrajzi, azaz raktári számot is jelölnek).
- ♦ Tehát a 2693 tételből ma az RMA Könyvtárában 1218 tétel található meg. Kilenc kötetről tudjuk, hogy jelenleg a Pápai Magyar Intézet könyvtárában van.⁴⁶ 538 tételről a kilenc kísérő lista alapján meg lehetett állapítani, hogy ezeket a könyveket Rómából Budapestre küldték; mint fentebb említettük, két kísérő jegyzék ma hiányzik az ÚMKL anyagából. Ugyancsak hiába kerestük az említett, *Merényi*-levélhez (lásd. a 38. jegyzetet!) mellékelte listát a 205 kötet elázott könyvről.
- ♦ Nem tudjuk, milyen, a régi leltárkönyvekben nyilvántartott anyag semmisülhetett meg jegyzék nélkül 1979-ben.
- ♦ Nincs tudomásunk arról, hogy a hazaszállított, könyvészetileg fontos ötven kötet a régi leltárkönyvekben volt-e nyilvántartva, vagy Fraknoi később odakerült hagyatékaikhoz tartozik, netán még későbbi ajándékokból.
- ♦ Az RMA birtokában az említettekén kívül nem található egyéb könyvtári leltárkönyv. Ezt az öt, folió-leltárkönyvet is csak *Huszághné Kelecsényi Ágnes* lelkiismeretessége mentette meg az elkallódástól a 80-as években.
- ♦ Nem ismeretes, milyen és mennyi anyag került Fraknoi budapesti lakásáról 1914-ben

a MNM, azaz a mai Széchényi Könyvtár elődjének az őrizetébe. Ugyancsak ismeretlen a Fraknoi halála után Rómába küldött könyvek száma.

- ♦ Egy dolog biztos: a Fraknoi-könyvtár teljes helyreállítása lehetetlen. A hajdan Budapestre szállított könyvanyag visszakeresése sem járna eredménnyel; semmilyen támpontunk nincsen, mit és kinek adott tovább az MTA Könyvtára, hová kerültek az Országos Könyvtári Központnak küldött értékek. Itt bizonyos fokig elégtételt kell szolgáltatnunk Tolnai Gábornak, aki elhatározásával talán további pusztulástól óvta meg a könyvek egy részét. *„Célszerűnek látszanék, hogy azok a könyvtárak, amelyek egykor részesültek a – feltehetően ingyen kapott – könyvekből, most térítés jelleggel és becsületből járuljanak hozzá az RMA könyvtárának fejlesztéséhez, elsősorban a hiányok kiegészítéséhez.”*⁴⁷ Az MTA Könyvtára, még mielőtt bármilyen igényt benyújtott volna a római intézmény, jelentős értékű és mennyiségű folyóirattal egészítette ki az RMA könyvtárának állományát.⁴⁸

Ennyi viszontagság – és amennyit még fel sem tudunk sorolni – óhatatlanul a könyvek sorsát juttatja eszünkbe. Itt most azonban egy egész könyvtár sorsáról volt szó, s ez intő példa számunkra és utódainknak: **így** nem szabad bánni a szellemi és anyagi értékekkel, mert ennek egész nemzet lesz vesztese.

Irodalom és jegyzet

1. KARDOS Tibor: Feljegyzés a Római Magyar Intézet Könyvtáráról. Budapest, 1951.V.18. – Új Magyar Központi Levéltár (a továbbiakban ÚMKL) XIX-j-1-k, 028279/49., a Külügyminisztérium olasz adminisztrációs iratai, 19. doboz, 556.
2. Uo., 557.
3. A római magyar történeti és művészeti intézetek ügyéhez. – Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fol. 1749 1/12-13.
4. VÁRI Rezső: Történeti intézetek Rómában. – Budapest, 1916, 46.p.
5. SAS Péter: A konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet (1916–1919). In: Adalékok a 16-20. századi magyar művelődés történetéhez. Szerk Bálint István János. Budapest, 1987, OSZK, 223.p.
6. A római magyar történeti és művészeti intézetek ügyéhez., i.h. (lásd. a 3. jegyzetet!), 1/17. – Majdnem sor

A százeves Római Magyar Akadémia Fraknoi-könyvtárának viszontagságai

- került az eladásra: a két világháború között Hóman Bálint, majd 1945 után a szocialista állam is tervezte a Palazzo Falconieri eladását.
7. I.h. (lásd a 3. jegyzetet!), 1/15.
 8. I.h. (lásd a 3. jegyzetet!), 12. – Akadémiai Értesítő 23, 1912, 127.
 9. Vári i.m. 48.
 10. Akadémiai Értesítő. 24, 1913, 680-681.
 11. Akadémiai Értesítő. 25, 1914, 476.
 12. Akadémiai Értesítő. 26, 1915. 278-279.
 13. Akadémiai Értesítő. 26, 1915, 645-646.
 14. Akadémiai Értesítő. 29, 1918, 190.
 15. Akadémiai Értesítő. 30, 1919, 124.
 16. ROTTLER Ferenc: A római Magyar Történeti Intézet alapítása és működése (1895-1944). In: Jogtörténeti Értekezések 13, 1983, 184.
 17. KARDOS Tibor i.m. 556.
 18. *Moravcsik Gyula* 1947 márciusában 25 könyvet ajándékozott, májusban *Déry Tibor* pedig hármat, áprilisban viszont *Fülep Lajostól* vásárolt meg az Akadémia 13 könyvet. *Karinthy Ferenc* rendezte és leltározta a könyvtár nyelvészeti anyagát, júliusban pedig *Hanák Péter* ajándékozott 7 kötetet, közöttük a három éves tervről, a vasút újjáépítéséről szóló műveket. ÚMKL XIX-j-1-k,m 85., 106-109., 133. és 187. lapok.
 19. ÚMKL, XIX-j-1-k, 638227/6/1948, valamint u.o. 149 és a köv. oldal.
 20. ÚMKL, 06347/1950, 210., 213., 243.
 21. ÚMKL, XIX-j-1-k, 028279/49/549. és 546.
 22. ÚMKL, i.h. 0228278/49.
 23. TOLNAI Gábor: Szóbeli jegyzék – Róma 1949-1950. Budapest, 1987. 294-296.
 24. ÚMKL, i.h. 0680/R/6-3/1950, 06347/1950, 08224/1951, 014209/1951, 016469/1951, 01640/1/1952, 01640/2/1952, 05540/1952, 06380/1952, 06380/1/1952, 06380/2/1952.
 25. I.h. 06347/1950, 432-438a. lap.
 26. KARDOS Tibor, i.m. 556.
 27. ÚMKL, i.h. 01640/2/1952.
 28. Brünn, 1488. március 20, kis ívrét alakban.
 29. ÚMKL, i.h. XIX-j-1-k, 431. lap.
 30. A Római Magyar Akadémia könyvtárának működési alapelvei és munkaterve az 1960/61-es akadémiai évré. ÚMKL XIX-j-1-k, 2/29/144-4/1964, 17. doboz, 705-709. lap.
 31. A Római Magyar Akadémia munkája és szervezete. Előkészítő feljegyzés, 1964. június 13. OL., 90. doboz, ÚMKL XIX-A-33-a, 1-7.
 32. ÚMKL, XIX-j-1-k, 2/29/144-1., 659., 672., 673. – OL, *Keszthelyi László* könyvtáros jelentései, XIX-A-33-a, 67331, 125-1, 6422.
 33. Művelődési és Közoktatási Minisztérium Külkapcsolatok Főosztályának Intézeti Iratai.
 34. *Kósa György* könyvtáros beszámoló jelentése 1975-ben. OL XIX-A-33-a., 9183. lap. A selejtezési jegyzék nincs mellékelve!
 35. FERENCZY Endréné: Jelentés a Római Magyar Akadémia Könyvtárának helyzetéről és rendezési munkálatainak megszervezéséről. Budapest, 1979. február 22. OL XIX-A-33-a., 2.
 36. U.o.
 37. *Klanczay Tibor* szóbeli közlése 1979 májusában Rómában.
 38. *Merényi Ferenc* akkori igazgató levele *Borha Zoltánnak* 1978. dec. 18. OL-XIX-A-33-a., 249-2. A levélhez mellékelte könyvlista nem található meg a levéltárban őrzött anyagban!
 39. FERENCZY Endréné jelentése, i.h. (lásd a 35. jegyzetet!)
 40. *Rajka Ágnes* útijelentése 1979 februárjában. OL-XIX-A-33-a., 5. Felelősségrevonás e régi és értékes könyvek helyi kezdeményezésű selejtezése és elpusztulása ügyében tudomásunk szerint nem történt.
 41. I.h.
 42. Köszönet illeti *Stefán Jánosnét*, az RMA akkori szerződéses könyvtárosát és *Pál Ágnest*, az OSZK akkori munkatársát, akik 1979-ben éjszakába nyúlóan segítettek kiválogatni a régi folió-leltárkönyvek alapján a Fraknoi- és Patthy-féle törzsanyagot.
 43. FÜLEP Katalin: Szakmai beszámoló. Budapest. 1990. április 5., 1-33. o. MKM Külkapcsolatok Főosztálya, Intézetek iratanyaga. – PAVERCSIK Ilona: Jelentés. Budapest, 1990. június 29., 1-3. ugyanott.
 44. KELEMEN János: Szempontok a Római Magyar Akadémia könyvtárában végzendő állományrevízióhoz (1992. szept. 1. – szept. 30.), 1-7. – MKM Külkapcsolatok Főosztálya, Intézetek iratanyaga.
 45. I.m., 3.
 46. FÜLEP Katalin, i.m., 2.
 47. MAKKAY János: Néhány szerény javaslat. Róma, 1992, kézirat, MKM Külkapcsolatok Főosztálya, Intézetek iratanyaga, 1-3.
 48. *Domsa Károlyné* és *Jékely Zsolt* levélváltása 1992-1993. MKM Külkapcsolatok Főosztálya, Intézetek iratanyaga.

**RÖVIDESEN
MEGJELENIK**

“Könyvtárosok zsebkönyve”

1995 első felében jelenik meg a könyvtárosok nélkülözhetetlen adattára, a Könyvtárosok zsebkönyve.

Az adattár mindazon fontos hazai és külföldi, a könyvtárak munkájához kapcsolódó intézmények, szervezetek, illetve szolgáltatások nevét, címét, legfontosabb jellemzőit tartalmazza, amelyekre a könyvtárosoknak napi munkájuk során szükségük lehet.

Az ilyen típusú faktografikus adattár már több országban jól bevált, hasznos segédeszköze lett a könyvtárosoknak. Ha nem akar lemaradni a hazai változat megvásárlásáról, már most rendelje meg! A várhatóan 400 oldalas kiadvány ára 500,- Ft + postaköltség.

Megrendelhető: OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
H-1827 Budapest, Budavári Palota F épület
faxon: 202-0804
e-mail útján: H 2244 kon@huella.bitnet

.....

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest
(Budavári Palota F épület)

MEGRENDELÉS

Megrendelem a **KÖNYVTÁROSOK ZSEBKÖNYVE** című kiadványt példányban, példányonként 500,- Ft (plusz postaköltség)-ért.

A kiadvány árát számlájuk kézhezvételekor egyenlítyük ki.

A zsebkönyvet az alábbi címre szíveskedjenek postázni:

.....
.....

Dátum:

.....
a megrendelő olvasható aláírása
és telefonja